

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
412-77/20
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 34988 датум: 26. октобар 2020. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
ПРАЋЕЊЕ ПОСТУПАЊА ПРЕМА ЗАДРЖАНИМ ЛИЦИМА

Извештај о посети Полицијској управи у Нишу

Београд, октобар 2020. године

МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ, и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, А11 – Иницијатива за економска и социјална права, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Одбор за људска права Ваљево.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 4. јуна 2020. год.

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВЕ	Полицијска управа у Нишу (седиште и Полицијска станица Дољевац) и Казнено-поправни завод у Нишу (просторије за задржавање лица и Одељење притвора)
ВРЕМЕ	24. август и 24. септембар 2020. године
ОСНОВ	Послови НПМ, у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ЦИЉ	Одвраћање органа јавне власти и службених лица од било каквог облика злостављања или мучења, као и њиховог усмеравања на стварање услова и поступање према лицима лишеним слободе у складу са важећим прописима и стандардима, све у циљу превенције тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА	Ванредна
НАЈАВА	Посете су ненајављене
ПОСЕТЕ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: др Наташа Тањевић, заменица Заштитника грађана Чланови тима: Марко Анојчић, Стручна служба Заштитника грађана / Одељење НПМ Владимир Милошевић, Стручна служба Заштитника грађана / Одељење за хитно поступање Ивана Босиљчић, Стручна служба Заштитника грађана

САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Службеници посећених установа су остварили пуну сарадњу са НПМ и омогућили му да оствари свој мандат. Члановима тима су пружене све тражене информације и омогућен им је приступ просторијама, увид у документацију и ненадзирани разговори са лицима лишеним слободе.

ТОК ПОСЕТЕ

У КПЗ Ниш НПМ је 24. августа 2020. године обавио разговоре са једним задржаним и више притворених лица која су у претходном периоду лишена слободе на околности хапшења, са слушавања, полицијског задржавања и пријема у Завод. Такође, овде је обављен разговор и са полицијским службеником који је одговоран за задржано лице.

Након тога, НПМ је истог дана у седишту ПУ Ниш обишао просторије за задржавање и извршио увид документацију о задржавању и предмете притужби грађана, а од

дежурних полицијских службеника добио потребне информације о поступању према задржаним лицима.

Дана 24. септембра 2020. године тим НПМ је у циљу праћења поступања према задржаним лицима поново посетио седиште ПУ Ниш, а након тога и ПС Дољевац. Посета ПС Дољевац је била ноћна. Током посете НПМ је обишао просторију за задржавање, разговарао са полицијским службеником у Дежурној служби о поступању полиције према задржаним лицима, односно начину остваривања њихових права, а након тога НПМ је извршио увид документацију о задржавању.

У посећеним полицијским станицама нису затечена лица на задржавању.

1. ОБАВЕШТАВАЊЕ О ПРАВИМА И ДОКУМЕНТАЦИЈА

Лица са којима су обављени разговори навела су да су добили писмено обавештење о правима. У предметима о задржавању у које је НПМ извршио увид затечена су обавештења која су била или потписана или је на њима стајала напомена да је лице одбило да прими и/или потпише обавештење.

Поред обавештења о правима, лица су у року добијала решења о задржавању, са поуком о праву на жалбу, а међу документацијом је пронађена и једна жалба браниоца на решење о задржавању, која је прослеђена поступајућем судији за претходни поступак.

2. ОБАВЕШТАВАЊЕ БЛИСКОГ ЛИЦА

Свим лицима са којима је обављен разговор је понуђено од стране полицијских службеника да о свом лишењу слободе обавесте особу по избору, при чему су неки ту могућност искористили а неки нису.

Доведена и задржана лица остварују право на обавештење треће особе тако што полицијски службеници обављају телефонски позив у присуству лица лишеног слободе или лице само зове са службеног телефона, а у присуству полицијских службеника. Време остварења тог контакта се не уписује у записник о задржавању, већ само име и презиме обавештеног лица и напомена о односу са лицем лишеним слободе (ћерка, отац, мајка...). У неколико случајева је уочено да су лица желела само да обавесте адвоката, а и поједина лица са којима је обављен разговор су то навела тиму НПМ.

НПМ сматра да је време обавештавања блиске особе потребно констатовати због захтева да ово право буде гарантовано од самог почетка полицијског притвора, уз изузетке који би требало да буду јасно дефинисани и строго временски ограничени, а њихова примена пропраћена одређеним мерама заштите.⁴ У препорукама које Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) упућује земљама ради пуног поштовања права на обавештење треће особе, ЦПТ захтева да се предузму ефективне мере да се лицима лишеним слободе од стране полиције системски омогућава право да обавесте блиског рођака или другу трећу страну о својој ситуацији, већ од самог почетка њиховог лишења слободе (тј. од тренутка када су дужни остати у полицији), као и да се остваривање овог права увек

⁴ Стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ): Нови стандарди ЦПТ у погледу полицијског притвора, ЦПТ/Инф (2002) 15, пар. 43.

евидентира у писаној форми, са навођењем тачног времена обавештавања и особе која је обавештена.⁵

1.

ПРЕПОРУКА

ПУ Ниш ће у записницима о задржавању уносити податак када је о времену и месту задржавања обавештено лице по избору задржаног лица.

3. ПРАВО НА ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕД

Доведена и задржана лица се прегледају од стране лекара на лични захтев или уколико постоје повреде на иницијативу полицијских службеника, како би се повреде констатовале пре почетка задржавања. Према службеним наводима у седишту ПУ Ниш, полицијски службеници увек присуствују лекарском прегледу, без обзира на то да ли лекар то захтева или не. Њихово присуство се не евидентира у записницима о задржавању. Извештаји о лекарском прегледу се дају задржаном лицу и не одлажу се у предмете о задржавању. У записник се уноси време, број протокола и име лекара. У предметима о задржавању није пронађена медицинска документација.

У ПС Дољевац, према службеним наводима, уколико лице има повреде или је у лошем психичком стању, полицијски службеници лице одводе у локални дом здравља. Након прегледа лекара, издаје се потврда о томе да ли је лице способно за задржавање. Увидом у предмете о задржавању затечена су два извештаја лекара о томе да „нема апсолутних контраиндикација“ за полицијско задржавање. Иако су упознати са тим да не би требало да присуствују лекарским прегледима, полицијски службеници то чине када је лице у алкохолисаном стању из безбедносних разлога и без обзира на то да ли лекар захтева њихово присуство. Присуство лекарском прегледу не евидентирају у записницима о задржавању.

2.

ПРЕПОРУКА

ПУ Ниш ће обезбедити да приликом лекарских прегледа доведених и задржаних лица полицијски службеници поступају на следећи начин:

- полицијски службеници неће присуствовати лекарским прегледима лица, осим ако то затражи лекар;
- полицијски службеници су дужни да лекара упозоре на све безбедносне аспекте од значаја за доношење одлуке о присуству немедицинског особља лекарском прегледу;
- у случајевима када лекар затражи да полицијски службеници присуствују лекарском прегледу лица, прегледу ће присуствовати полицијски службеници истог пола ког је и лице које се прегледа и биће присутни тако да не могу да чују разговор између лекара и лица;
- полицијски службеници ће у документацију о доведеним и задржаним лицима уносити податке о пруженој лекарској помоћи и евентуалном присуству лекарском прегледу и разлозима за то.

⁵ ЦПТ: Извештај о посети Бугарској, ЦПТ/Инф (2018) 15, пар. 31.

4. ПРИСТУП БРАНИОЦУ

Сва лица задржана у кривичном поступку су имала браниоца, било по избору или постављеног по службеној дужности, што је и констатовано у решењима о задржавању. Лица су наводила да су имала могућност да се консултују са браниоцем у приватности.

Лица задржана у прекршајном поступку или у складу са прописима о безбедности саобраћаја су била поучавана о праву да ангажују браниоца. По правилу, они ово право не користе током задржавања.

НПМ је утврдио да се у документацији налазе писмена обавештења о правима доведеног/задржаног/ухапшеног лица (међу њима и право да узме браниоца који ће присуствовати саслушању), а у записницима о задржавању стоји податак да је лице обавестило браниоца, уз навођење и имена и презимена браниоца.

5. УСЛОВИ БОРАВКА У ПРОСТОРИЈИ ЗА ЗАДРЖАВАЊЕ

У седишту ПУ Ниш постоје 4 просторије за задржавање, од тога се користе 3. Оне имају више недостатака у погледу материјалних услова боравка, који су констатовани у ранијим Извештајима НПМ о посетама⁶ и ништа значајније није унапређено у том погледу. У последњем одговору ПУ Ниш је наведено да је поново дата иницијатива Одсеку за логистику ПУ да се у наредном периоду, у складу са финансијским и техничким могућностима, предузму одговарајуће мере и активности у циљу адаптације и опремања просторија за задржавање у складу са важећим стандардима.⁷

У каснијој непосредној комуникацији са Министарством унутрашњих послова, добијене су информације да је сачињена листа приоритета за адаптацију 130 просторија за задржавање у целој земљи, да је више просторија адаптирано у периоду од 2018. – 2020. године, да се током трајања ванредног стања застало са радовима и да је у плану да се у јуну 2020. године почне са адаптацијом просторија за задржавање у ПУ Ниш. Сада је НПМ добио информације да би до почетка октобра 2020. године требало да почне да се користи 6 потпуно нових просторија за смештај укупно 8 лица у полицијским испоставама Палилула (1 просторија за 2 лица) и Медијана (2 просторије за укупно 2 лица) и саобраћајној полицијској испостави Аутопут (3 просторије за укупно 4 лица). Постојеће просторије у седишту ПУ се након тога неће више користити.

НПМ би желео да од Министарства унутрашњих послова добије информације о адаптацији нових просторија за задржавање у ПУ Ниш и почетку њиховог коришћења.

У ПС Дољевац постоји једна просторија за полицијско задржавање лица у којој се лица задржавају до 12 часова по ЗОБС. Просторија је одговарајућих димензија и налази се у подруму зграде полиције. У истој постоји један дрвени лежај опремљен ћебадима. Просторија има грејно тело, није примећена влага. Доток природне светлости је слаб, јер су прозори прекривени заштитном металном плочом а вештачко осветљење није

⁶ Извештаји о посети ПУ Ниш бр. 71-40/15 од 9. априла 2015. год, бр. 281-24/16 од 17. маја 2016. год и и бр. 281-82/17 од 3. новембра 2017. год.

⁷ Акт Одељења ПУ Ниш бр. 30074/17 од 20. новембра 2017. год.

задовољавајуће. Надзор над задржаним лицем врши се путем видео надзора и честим обиласцима, што се констатује у записнику о задржавању. Обавештење о томе да је просторија под видео надзором налази се унутар просторије за задржавање. У просторији не постоји инсталиран аларм за позивање дежурног полицајца. Мокри чвор у који се одводе задржана лица није у непосредној близини просторије. Први оброк задржаним лицима се обезбеђује након 6 сати. У свим записницима о задржавању лица у које је мониторинг тим НПМ извршио увид затечени су подаци о томе да је лицу понуђен оброк, односно да је обедовало или да је одбило понуђени оброк. Зимом задржана лица одводе у КПЗ Ниш, с обзиром да у просторијама нема грејања. Од почетка године на задржавању је било 16 лица, а у 2019. године укупно 20 лица.

НПМ је током претходне посете ПС Дољевац упутио препоруке ради унапређења услова у просторији за задржавање, по којима није поступљено. Према службеним наводима, 5. марта 2020. године послата је иницијатива одељењу за логистику ПУ Ниш, како би се предузеле одговарајуће мере и активности у циљу адаптације просторија за задржавање, у складу са законом и важећим стандардима.

НПМ би желео да Министарства унутрашњих послова добије информације о томе да ли је и када планирана адаптација просторија за задржавање у Полицијској станици Дољевац.

Лица задржана у кривичном поступку се смештају у КПЗ Ниш, у неколико просторија које су одређене у Одељењу притвора. Овде ће се смештати и након адаптације нових просторија у полицијским испоставама. У њима су задовољавајући услови за боравак, међутим, више притвореника се пожалило НПМ да током трајања задржавања нису имали могућности за одржавање личне хигијене нити боравак на свежем ваздуху, што је утврђено и током претходне посете НПМ.

3.

УТВРЂЕНО

Лицима задржаним у кривичном поступку нису обезбеђена средства за одржавање личне хигијене.

РАЗЛОЗИ

Особама у притвору требало би да буде дозвољено да задовољавају своје природне потребе у чистим и пристојним условима, те морају имати одговарајуће погодности за прање.⁸

Особе у притвору треба да имају приступ нормалном санитарном чвору у пристојном стању као и одговарајућим могућностима за прање.

...

Многе полицијске притворске просторије које су посетиле делегације ЦПТ не испуњавају ове минималне стандарде. Ово је посебно неповољно за особе које се након притвора појављују пред судом; превише често се особе изводе пред судију након што су провеле један или више дана у неусловним и прљавим ћелијама, а да нису имале одмор или храну и могућност да се оперу.⁹

⁸ Стандарди ЦПТ: Полицијски притвор, ЦПТ/Инф (92) 3, пар. 42.

⁹ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу полицијског притвора, ЦПТ/Инф (2002) 15, пар. 47.

Комитет понавља своју препоруку да органи Републике Србије уложе више напора у циљу побољшања материјалних услова у полицијским ћелијама. Прецизније, следеће мере треба приоритетно предузети:

...

- обезбедити да лица у притвору могу да обаве физиолошке потребе када је неопходно у чистим и пристојним условима, и да тоалет и капацитети за прање буду у добром употребном стању.¹⁰

Комитет препоручује да се предузму кораки како би се обезбедило да просторије за задржавање у полицијским станицама буду оспособљене за боравак дужи од неколико часова и да се обезбеде услови у смислу услова и хигијене, добро осветљење, чиста ћебад и душеци. Комитет би желео да буде обавештен о корацима које ће органи Републике Србије предузети да се такво стање обезбеди у свим посећеним полицијским станицама.¹¹

Полицијски службеник који спроводи меру задржавања лица одговоран је за остваривање права задржаног лица (безбедност, здравље и др.) од његовог смештаја у просторију за задржавање до прекида или укидања задржавања.¹²

Лице коме је одређено задржавање може се задржавати у службеним просторијама Министарства које су намењене за задржавање лица, као и у одговарајућим за то намењеним просторијама правосудних органа Републике Србије.

Ако се лице задржава у просторијама правосудних органа, такво лице се физички одваја од других притворених лица или лица која су на издржавању казне и налази се под надзором полицијског службеника.

ПРЕПОРУКА

ПУ Ниш ће лицима задржаним у кривичном поступку обезбедити средства за одржавање личне хигијене.

Већина полицијских станица у Републици Србији се налази у објектима у којима нема могућности да се задржано лице изведе из просторије за задржавање у обезбеђен простор на отвореном. Истовремено, у полицијским станицама задржана лица најчешће проводе до 12 сати, изузетно и до 24 сата, а у заводима за извршење кривичних санкција дуже. Имајући у виду наведено, као и наводе припадника Службе за обезбеђење КПЗ Ниш да нема сметњи да се и задржана лица изводе на шетњу, НПМ сматра да би задржаним лицима која у КПЗ Ниш бораве 24 сата и дуже требало омогућити боравак на свежем ваздуху.

4.

УТВРЂЕНО

Лицима задржаним у кривичном поступку није омогућен боравак на свежем ваздуху.

РАЗЛОЗИ

Особама које се налазе у полицијском притвору дуже од 24 часа треба омогућити рекреацију на свежем ваздуху сваког дана, до оне мере до које је то могуће.

...

Многе полицијске притворске просторије које су посетиле делегације ЦПТ-а не испуњавају ове минималне стандарде. Ово је посебно неповољно за особе које се након притвора појављују

¹⁰ Србија: Посета 2015, ЦПТ/Инф (2016) 21, пар. 36.

¹¹ Србија: Посета 2017, ЦПТ/Инф (2018) 21, пар. 42.

¹² Правилник о полицијским овлашћењима ("Сл. гласник РС", бр. 41/19, чл. 30. ст. 5. и чл. 31. ст. 1. и 2.

пред судом; превише често се особе изводе пред судију након што су провеле један или више дана у неусловним и прљавим ћелијама, а да нису имале одмор или храну и могућност да се оперу.¹³

У горепоменутом плану обнове објекта за притвор треба у обзир узети и потребу задржаних лица за капацитетима који омогућавају кретање на свежем ваздуху. У међувремену, Комитет препоручује да се за лица која полиција задржава 24 часа и дуже омогући најмање један сат кретања дневно.¹⁴

Поред тога, тренутно ниједна полицијска станица нема двориште у којима би лица која су задржана дуже од 24 часа могла да изађу у шетњу. Потреба за просторима где би задржана лица могла да се крећу на свежем ваздуху такође треба да се узме у обзир приликом текућег реновирања полицијских просторија за смештај задржаних лица. Треба уложити напоре да сва лица задржана дуже од 24 часа могу да се крећу на свежем ваздуху.

Комитет понавља своју препоруку да треба предузети кораке да се обезбеди да сва задржана лица добијају воду и храну, укључујући бар један комплетан оброк, у одговарајућим временским размацима, као што је предвиђено прописима Републике Србије. Такође, лица задржана у полицији 24 часа или дуже треба да имају могућност да изађу у шетњу.¹⁵

Полицијски службеник који спроводи меру задржавања лица одговоран је за остваривање права задржаног лица (безбедност, здравље и др.) од његовог смештаја у просторију за задржавање до прекида или укидања задржавања.¹⁶

ПРЕПОРУКА

ПУ Ниш ће лицима задржаним у кривичном поступку омогућити боравак на свежем ваздуху.

Обиласци задржаних лица од стране дежурних полицијских службеника су чести, што се констатује у записницима о задржавању навођењем података о времену обиласка и стању у ком је задржани затечен (спава, седи, комуницира и слично). Додатно, просторије за задржавање у КПЗ Ниш су под видео надзором, који не покрива мокри чвор.

6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

Већина лица са којима су обављени разговори нису имали примедби на поступање полицијских службеника током лишења слободе и испитивања.

Увидом у документацију у седишту ПУ Ниш у претходном периоду примљене су две притужбе грађана које су се односиле на лоше поступање полиције, због упућених претњи од стране полицијских службеника. У оба случаја притужбе су прослеђене Служби унутрашње контроле и јавном тужилаштву.

Једно лице, које се у тренутку посете налазило у притвору, је навело тиму НПМ да му је током испитивања у полицији пређено батинама како би признао извршење кривичног дела које му је стављено на терет и да је вођен на преглед у здравствену установу где је пао и ударио у радијатор. Како наводи, званично је пао јер је добио епилептични напад,

¹³ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу полицијског притвора, пар. 47.

¹⁴ Србија: Посета 2015, пар. 36.

¹⁵ Србија: Посета 2017, пар. 44.

¹⁶ Правилник о полицијским овлашћењима, чл. 30. ст. 5.

али сматра и да га је неко од полицијских службеника ударио па је зато пао. Његов бранилац је упознат са наведеним догађајем и како лице наводи покренуће поступке у којима би се утврдило како је тачно дошло до пада. Након тога је имао операцију главе и пар недеља је лечен у здравственој установи. Према наводима заводског лекара ово лице не болује од епилепсије, али је зависник од психоактивних супстанци, а код зависника су могуће такве кризе свести. Према медицинској документацији у коју је НПМ извршио увид, на лекарском прегледу по пријему у Завод нису констатоване повреде које би указивале на насилно поступање и лице је лечено због преломе темене кости главе на Клиници за неурохирургију у периоду од 3. – 6. августа 2020. године, па је лечење наставио у стационару КПЗ Ниш, одакле је вођен на контролне специјалистичке прегледе.

НПМ би желео да од ПУ Ниш добије више информација о овом случају, посебно да ли је спроведена истрага о томе како је дошло до пада и повреде главе приведенног лица у Клиничком центру у Нишу и шта је утврђено.